

Burgerinitiatief

Daar knapt een mens van op

Burgerinitiatieven zijn geen derde weg tussen markt en overheid. Maar je kunt er wel van leren.

MARCEL HAM (HOOFDRED. TIJDSCHRIFT VOOR SOCIALE VRAAGSTUKKEN) EN JOURNALIST JELLE VAN DER MEER SCHREVEN HET BOEK DE ONDERNEMENDE BURGER.

Wie weleens sombert over Nederland en de Nederlander vanwege een teveel aan individualisme of een gebrek aan VOC-mentaliteit, of gewoon vanwege al het gechagrijn, raden we aan eens op bezoek te gaan bij een burgerinitiatief. Mensen die onbetaald een buurthuis runnen, een zwembad overnemen of een zorgcoöperatie beginnen. Daar knapt een mens van op. Wij bezochten de afgelopen maanden initiatieven in het hele land en of we nu op bezoek waren in Brabant of Groningen, in stad of dorp, we stapten altijd in een warm bad van optimisme, gemeenschapszin en ondernemersgeest.

Burgerinitiatieven, waarbij burgers taken op zich nemen rond met name zorg, welzijn en activering, schieten de laatste jaren als paddestoelen uit de grond. Ze staan in de schijnwerpers omdat ze worden gezien als een alternatief voor de overheid en de markt.

De dienstverlening van de overheid botst tegen grenzen door oplopende eisen. Die leiden tot een overdaad aan protocollen en regels, ten behoeve van gelijke behandeling, verantwoording en efficiëntie. De markt kan een aantal zaken beter, maar omdat winst en groei voorop staan, zijn publieke taken hier niet in veilige handen.

Daarom is nu de hoop gevestigd op de burger. Maar is die hoop terecht of is dat wensdenken? Wij hebben twaalf burgerinitiatieven van dichtbij bekeken om zo iets over kwaliteit en karakter te kunnen zeggen. We waren onder andere bij een zorgcoöperatie, een dorp met een zwembad, bewoners die een buurthuis overnamen, wijkondernemingen in achterstandsbuurten en bij bewoners die hun eigen woonwijk inrichten.

De kracht van de initiatieven is dat ze kleinschalig zijn, bezielde burgers zich eigenaar voelen, dat de verantwoording en zeggenschap prettig informeel zijn, ze verschil mogen maken en normatief zijn (wie laten we wel toe en wie niet).

Hun grote dilemma is hoe ze financieel onafhankelijk kunnen zijn. Meer dan ze zelf willen toegeven zijn de meeste initiatiefnemende burgers aangewezen op de overheid die subsidies geeft of een pand of voorziening beschikbaar stelt. Dat geldt voor de bewoners van Den Ham die het zwembad overnamen toen de gemeente het dreigde te sluiten. Het geldt ook voor Elsendorp, het mekka van de zelfregelende burgers, dat met zijn duizend betrokken inwoners het gemeentebestuur overbodig lijkt te maken. Zonder overheids-

steun waren ze niet succesvol geweest.

Met het accepteren van die overheidssteun accepteren de initiatieven dat ze aan eisen van de overheid moet gaan voldoen. De ferme taal die leiders van burgerinitiatieven bezigen over onafhankelijkheid moeten we met een korrel zout nemen. Uiteindelijk is die onafhankelijkheid ondergeschikt aan overleven.

Het alternatief voor de overheid is dat een burgerinitiatief richting de markt trekt. Als ze dat doen, dan merken ze al snel dat de sociale taken in het gedrang komen. Dat zagen we ook. Om de kosten op te kunnen brengen van gemeenschappelijke gebouwen wordt aan beginnende bedrijfjes gevraagd een verdienmodel op tafel te leggen. Wie dat niet kan moet zijn heil elders zoeken.

Een uitweg uit het dilemma van een keuze tussen staat en markt is steunen op de leden. Met name cooperaties winnen snel aan populariteit. Feitelijk zijn het bedrijven met leden die ook eigenaar zijn. Een coöperatie mag winst maken, de leden bepalen wat daarmee gebeurt. De coöperatie is populair vanwege het democratische karakter en de sterke onderlinge solidariteit.

De keerzijde is de neiging tot uitsluiting. Een coöperatieve woonwijk bijvoorbeeld bedenkt zich nog wel een keer als zich een nieuwe bewoner meldt die werkloos is. En wanneer zorg hoofdzakelijk geleverd wordt door coöperaties, zullen zieke en dus dure burgers in de kou komen te staan. Voor een inclusieve, solidaire samenleving zijn coöperaties een risico, en dus geen ideaal alternatief voor staat en overheid.

De hoop dat met burgerinitiatieven een verlossende derde weg gevonden is tussen markt en overheid is dus ijdel. Ook burgerinitiatieven laveren tussen de markt met haar wetten van winst en groei en de overheid met haar 'systeemwetten' van verantwoording en gelijkheid. Dan doemt de vraag op: Wat ga je als initiatief accepteren van de gemeente als je steun accepteert? En omgekeerd: wat gaat de overheid voor eisen stellen bij steun aan burgerinitiatieven?

De ondernemende burgers willen niet afgerekend worden op democratische verantwoording, transparantie en een verbod op verschil maken. Ze willen beoordeeld worden op hun resultaten, op de waarde voor de wijk.

Dat is hun perspectief. Daar kun je kritisch over zijn, immers, publiek geld vraagt om publieke verantwoording. Maar we kunnen er niet omheen. Het is de uitdaging waarvoor burgers de overheid stellen: niet alleen om los te laten en te faciliteren, zoals de mantra's nu luiden, maar om te zoeken naar andere manieren van verantwoorden.